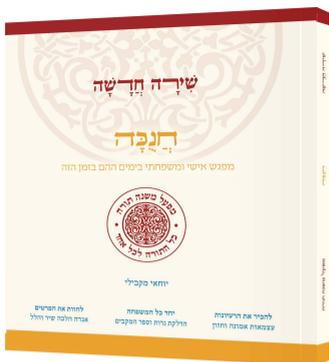

מחג של נס לחג של מלכות - התיקון לקונספציית הפירוד

כמו בחורבן הבית, גם את חנוכה פירקנו לגורמים: החרדים אימצו את השמן, החילונים את החרב, וכולנו שכחנו את המקדש. עיון ברמב"ם מגלה כי הניצחון תלוי דווקא בחיבור הבלתי אפשרי לכאורה בין קדושה לריבונות, חיבור שקיומנו תלוי בו היום יותר מתמיד

"בימים ההם בזמן הזה" - מילים אלו, הנאמרות בברכת הנרות, מקבלות השנה משמעות. ההיסטוריה היהודית איננה קו ישר, אלא מעגל שבו אנו שבים ופוגשים את אותן דילמות קיומיות, את אותם אויבים ואת אותם כשלים פנימיים.

במאמר קודם ("תשעה באב ואסונות לאומיים") עמדנו על ה"קונספציה" שליוותה את חורבן בית ראשון ושני, ושהתנפצה באסון 7 באוקטובר: הנטייה להישען על אשליות, בין שאלו אמונות תפלות ומיסטיקה (בבית ראשון) ובין שזו הסתמכות עיוורת על "קיר ברזל" טכנולוגי ומדיני (בימינו), במקום לנקוט פעולה.

אך אם בתשעה באב עסקנו בשורשי החורבן, חנוכה מחייב אותנו לעסוק בשורשי התקומה והניצחון. גם כאן, למרבה הצער, שולטת "קונספציה", תפיסה חלקית ומעוותת של מהות החג ושל הלך הדין ההיסטורי שבו. במשך דורות פירק העם היהודי את סיפור חנוכה לגורמים נפרדים, כשרק חיבורם עשוי להאיר לנו את הדרך החוצה מהמצור הנוכחי.

שלוש ההעלמות של חנוכה

כאשר אנו מתבוננים באופן שבו נחגג חנוכה בחברה הישראלית, אנו מגלים כי הוא סובל ממה שאני מכנה בספרי החדש "שלוש ההעלמות". כל מגזר ניכס לעצמו שבר אחד של האמת, והעלים את האחרים. הבעיה איננה רק היסטורית, זוהי בעיה אסטרטגית של זהות וחוסן.

ההעלמה הראשונה היא נחלתה של תפיסת הגלות, המשתקפת כיום בחלק מהציבור החרדי והמסורתי-ישן. בגרסה זו חנוכה צומצם ל"נס פך השמן". המלחמה, הגבורה הפיזית, האסטרטגיה הצבאית של יהודה המכבי ואחיו - כל אלו נדחקו לשוליים או הועלמו ("לא בחיל ולא בכוח"). זוהי תפיסה המקדשת את הפסיביות, המצפה לנס משמיים ללא הכלי הארצי. היא מזכירה את הטעות שעליה הצביע הרמב"ם באיגרתו לחכמי מונפלייה על חורבן בית ראשון: אבותינו שלא למדו מלחמה וכיבוש ארצות, וסמכו על "חוכמות מפוארות" של הבל. והרי זה בדיוק ההפך מדרך הפעולה של המכבים, שכוננו את מדינת ישראל השנייה, ובזכותה התחדשה התורה שבעל פה.

ההעלמה השנייה היא תמונת הראי החילונית-ציונית. "נס לא קרה לנו", שרו החלוצים. הם אימצו בחום את המכבים כמודל לגבורה לאומית ושחרור מעול זרים, אך העלימו את ה"למה". הם שכחו שהמרד לא פרץ בגלל מיסים או מאבק על שטח, אלא על שמירת השבת, על ברית המילה ועל טהרת המקדש. לאומיות המנותקת מהרוח, סופה שתאבד את הצדקתה הפנימית ותתקשה לעמוד מול אויב חדור אמונה דתית.

ההעלמה השלישית משותפת לכולנו, דתיים וחילונים כאחד: שכחת "המקום". בלהט הוויכוח על אופי המדינה, שכחנו שהיעד הסופי של המכבים היה המקדש. הדלקת נרות החנוכה בבית הפכה לטקס משפחתי אינטימי, ומחקנו מהתודעה את העובדה שהיא אמורה להזכיר לנו את מנורת המקדש הלאומית. מי זוכר בשעת הדלקת החנוכיה את השאיפה להדליק את המנורה במקדש? העברנו את

שמחת המקדש לכל בית, ושכחנו את הר הבית. כדי לתקן את השברים הללו, עלינו לשוב אל הרמב"ם. ב"מפעל משנה תורה" אנו עמלים לחשוף את הבהירות המחשבתית של הנשר הגדול, ואת הרלוונטיות והנחיצות שלו לימינו. הרמב"ם, בניגוד למקורות אחרים, בוחר לפתוח את הלכות חנוכה בתיאור היסטורי מדויק ומפתיע: "בבית שני, כשמלכו יוון, גזרו גזרות על ישראל... ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות... וצר להם לישראל מאוד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלוהי אבותינו והושיעם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם..." (הלכות חנוכה, ג, א).

הניסוח הכפול שלפיו מצד אחד ה' הושיע ומצד שני החשמונאים הושיעו, מספק תמונה מלאה לניצחון. ומיה השורה התחתונה של הניצחון? האם היא מציאת השמן? זו סיבה משנית בלבד למספר ימי החג. את העיקרית הרמב"ם מסכם: "אחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים".

את חנוכה אנו חוגגים ביום שבו המכבים כבשו את המקדש וטיהרו אותו. הוא היה היעד. שנתיים לאחר מכן הוא עבר שוב לידיים חזרנו אליו. האם אנחנו מכירים את המקדש ורוצים אותו? אני רוצה מאוד שיהיה מקדש עם קורבנות, אבל המקדש הוא הרבה יותר ממקום של קורבנות

זוהי קביעה דרמטית. בעבור הרמב"ם, גדול אנשי ההלכה והמחשבה, השיא של חנוכה הוא החזרת הריבונות המדינית ("מלכות"). הגאולה היא ארצית-מדינית בחשיבות השלטון של עם ישראל בארץ ישראל בדרך הטבע, ולא רעיון מופשט של גאולת נפש במנותק מריבונות מדינית. התורה אינה עוסקת רק בפרט, אלא היא שלמה והיא נותנת מקום גדול לחברה, למדינה, להנהגה הפוליטית ולחוק. בעניין זה ללא ספק מתבלט הרמב"ם בין חכמי ישראל בימי הביניים. לא רק שהוא מאזכר לרוב את האידיאל הפוליטי-לאומי, הוא גם מאריך להבהיר את חשיבותן של ההנהגה הפוליטית, של המלוכה ושל החקיקה כבסיס לחברה מתוקנת, ובהתאם לכך הוא קורא את התורה כולה כחוקה מדינית, ומתאר את משה רבנו כמחוקק וכמנהיג פוליטי.

יתר על כן, הכהנים הם שיוצאים למלחמה, ובמשנתו אין פטור לאף אחד. בוודאי לא במלחמת מצווה, מלחמת אינ ברירה, אבל גם במלחמת רשות הפטרוריים הם תומכי לחימה. הנה בחנוכה מתאחדים

להם שלושה מוסדות: המקדש, המדינה והצבא, ובכולם נוכחת התורה. אף שהרמב"ם פסק שהמלכות שייכת לבית יהודה, אין בתיאור שלו כל הסתייגות מנטילת האחריות שלקחו הכהנים.

קונספציית הפירוד מול אתגרי "מלחמת התקומה"

איך זה קשור לימינו? להכיר את הדרך. אולי אנחנו לא ממש יודעים איך נכבש המקדש ושקועים באשליה של קונספציה ילדותית. לימוד ספר המקבים, שאותו הבאתי בספרי ושאני ממליץ לקרוא מעט ממנו בכל יום, ילמד אותנו כמה דברים חשובים. הנה למשל: המלחמה התחילה מאפס, ללא מיומנות וללא ציוד; המלחמה נמשכה 25 שנה בעליות ומורדות; יומי הגזרות נגד היהודים היו כנראה יהודים (ליוונים לא היה אכפת להוסיף עוד אל לפנתאון); ויהודה המכבי לצד המאבק הצבאי נקט גם דרכי דיפלומטיה וכריתת בריתות. יום חנוכה - יום העצמאות של מדינת ישראל השנייה, זו המשמעות.

להכיר את היעד. גם שם אנו שקועים בקונספציה: את חנוכה אנו חוגגים ביום שבו המכבים כבשו את המקדש וטיהרו אותו. הוא היה היעד. שנתיים לאחר מכן הוא עבר שוב לידיים יוניות. נסיגה נוספת, אבל בסוף חזרנו אליו. האם אנחנו מכירים את המקדש ורוצים אותו? אני רוצה מאוד שיהיה מקדש עם קורבנות, אבל המקדש הוא הרבה יותר ממקום של קורבנות. את המקדש צריך לתפוס אחרת, כדי שהשאיפה להקימו תהיה אמיתית. יש לו תפקידים רבים. בראש ובראשונה הוא מוסד לאומי, ולא לחינם נאסרו כל הבמות הפרטיות ונשאר רק המקום המרכזי הלאומי בלבד.

המקדש שימש מקום המפגש של כל עם ישראל בחגים, ללא הבדלי מעמד או קרבה דתית ("כל ישראל חברים ברגל"). המקדש הוא מקום הדין הגדול, ובו יושבת הסנהדרין (בית המשפט העליון של העולם היהודי). הוא מקום המפגש של הנבואה ושל הקדושה בדרכי האורים והתומים והכרובים. העלמות ההיבטים הללו מצמצמת את תפיסת המקדש למבנה פיזי או מרכז פולחני מצומצם, במקום מוסד לאומי-רוחני רחב ורב-ממדי. וכל עוד נישאר בקונספציה הישנה, לא נוכל לחלום על בית המקדש כפי שצריך להיות: צריך לחלום באופן מעשי שטקס יום העצמאות של מדינת ישראל השלישית, עם קריאת התורה כמעט כמו בהקהל, יהיה בהר הבית, ושם תודלק המנורה הגדולה בין הערביים.

בספרי 'חנוכה', מפגש אישי ומשפחתי, אנו מציעים קריאה מחודשת לחג, המבקשת לאחות את הקרעים. המודל החשמונאי, כפי שמצטייר מדברי הרמב"ם, הוא המודל הדרוש לנו: דמות המשלבת בתוכה את הכהן ואת הלוחם, ובעיקר את היעד לקרוא בשם השם בכל מקום. לא במבט נוסטלגי אחר למקדש שהיה, אלא במבט קדימה, המקבל השראה מהעבר. ■

הכותב הוא ראש 'מפעל משנה תורה' ומחבר הספר החדש 'חנוכה: מפגש אישי ומשפחתי בימים ההם בזמן הזה', העוסק במשמעות החג לאור משנת הרמב"ם

